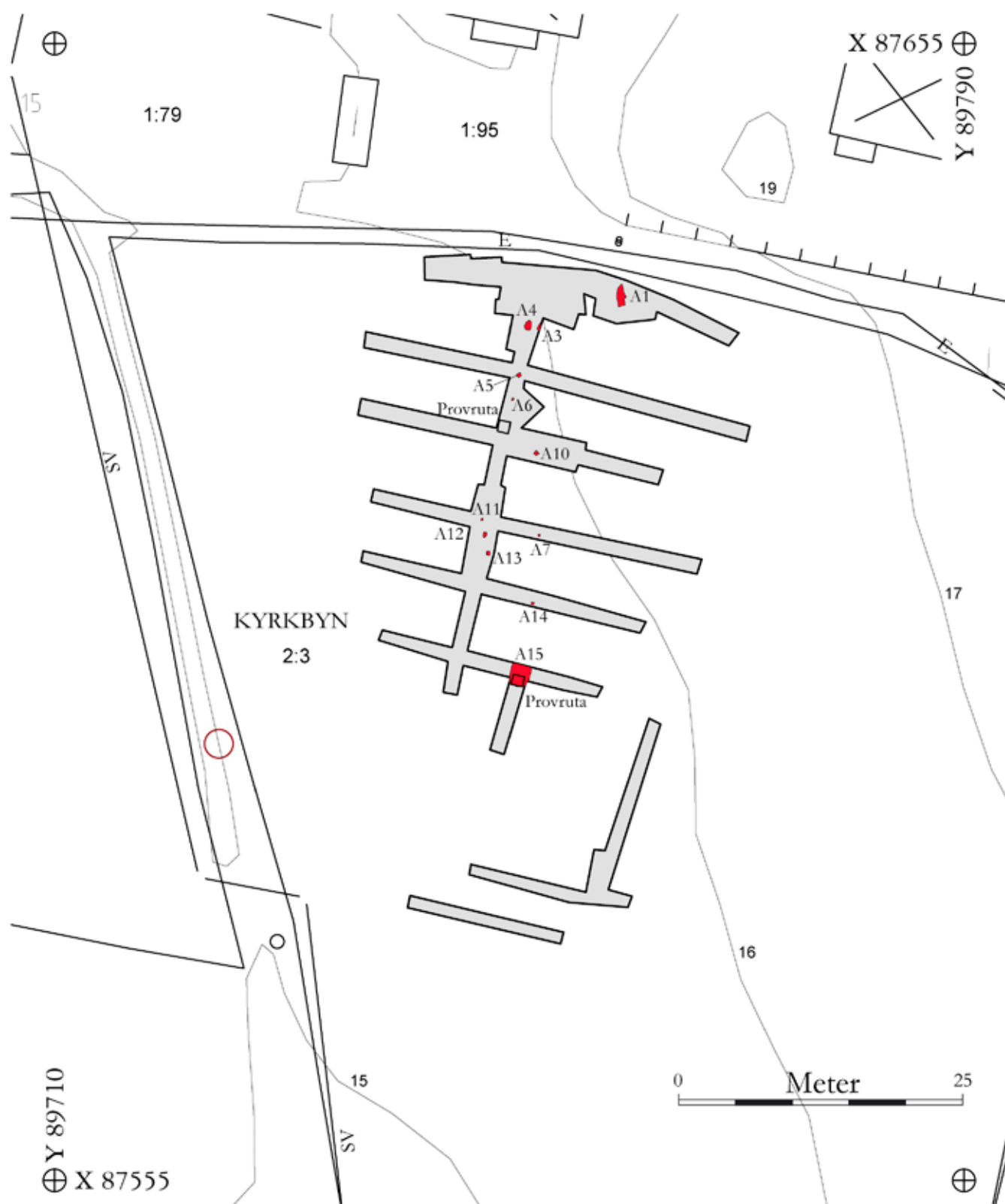

Bilaga 1. Schaktplan, förundersökning, skala 1:500

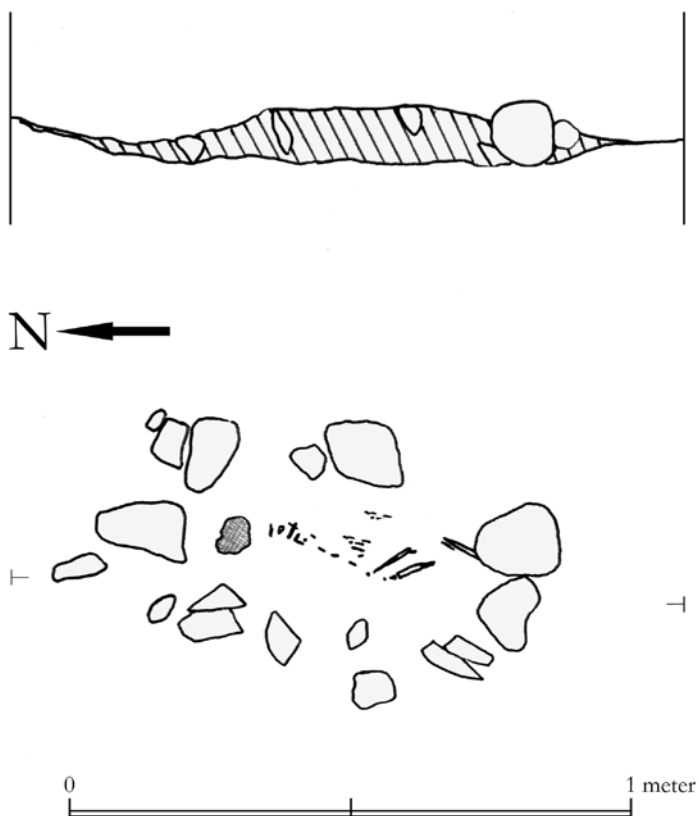
Koordinatsystem: ST 74

Bilaga 2a. Anläggningstabell, förundersökning

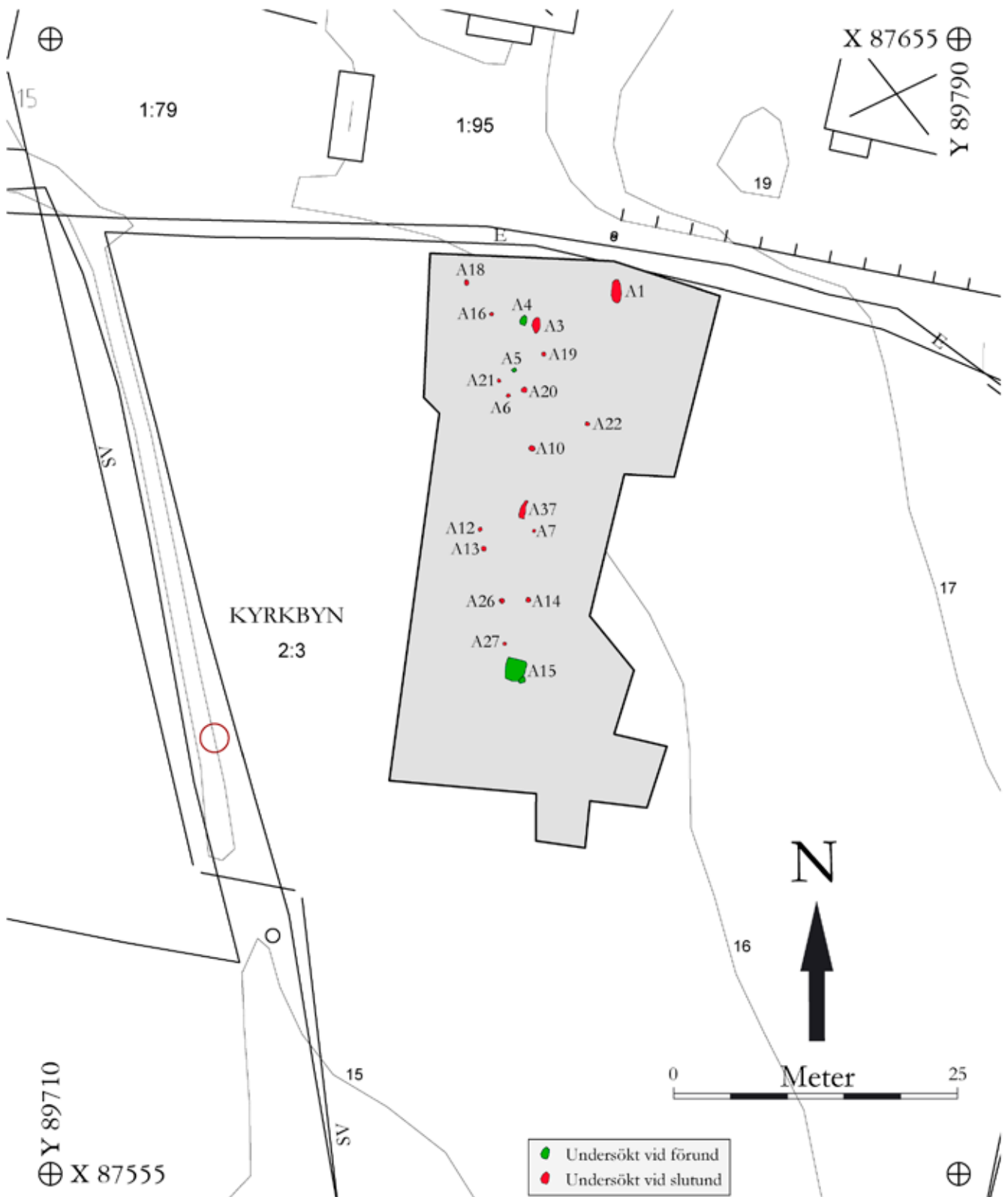
Anl.	Typ	Storlek	Övrigt
A1	Skelettgrav	1,95 x 0,85 m (N-S)	Rektangulär stenpackning av 0,1-0,4 m stora stenar.
A2	Avfärdad		
A3	Skelettgrav	>0,5 x 0,16 m (N-S)	Ej framschaktad. Stenpackning i schaktväggen av 0,1 - 0,20 m stora stenar. Lik A4.
A4	Skelettgrav	0,8 x 0,5 m (N-S)	Stenpackning av 0,1 - 0,25 m stora stenar. Vid undersökning framkom ett skelett efter ett barn, troligen yngre än 2 år (Margareta Boije muntligen).
A5	Stolphål/ grop	0,6 m i diameter	Stenskoning? av 0,18 - 0,3 m stora stenar. Snittat, ca 0,1 m djupt. Fyllning av grå lera.
A6	Stolphål?	0,3 x 0,25 m (V-O)	Skoning? av 0,1 - 0,15 m stora stenar.
A7	Stolphål?	0,15 m i diameter	Mörkfärgning med kolstränk och bränd lera.
A8	Avfärdad		
A9	Avfärdad		
A10	Stolphål	0,6 m i diameter	Skoning av 0,1 - 0,3 m stora stenar.
A11	Stolphål	0,25 m i diameter	Skoning av 0,2 m stora stenar. Se Grönwall 2003 A1.
A12	Stolphål	0,3 m i diameter	Skoning av 0,07 - 0,2 m stora stenar. Omgivande mörkfärgning med bränd lera och kolstänk 0,55 x 0,35 m (N-S).
A13	Härd	0,4 m i diameter	Se Grönwall 2003 A2
A14	Stolphål?	0,3 m i diameter	Skoning? av 0,1 - 0,25 m stora stenar. Bränd lera och kolstänk i ytan. Möjligen del av A15.
A15	Lager	2 x > 1,5 m (V-Ö)	Lager bestående av sot, kolstycken och bränd lera ca 0,1 m tjockt. Provruta grävd i lagret. Inga fynd framkom.

Bilaga 2b. Plan och profilritning, A4

Bilaga 3. Schaktplan, slutundersökning, skala 1:500

Koordinatsystem: ST 74

Bilaga 4. Anläggningsbeskrivningar

A1 Skelettgrav

Stenkista, kistnedgrävning, träkista

Graven framträdde som en ca 2 x 0,8 m (NNV-SSÖ) stor, närmast rektangulär, stenpackning av 0,1 – 0,4 m stora stenar. Kring stenpackningen kunde en ställvis otydlig nedgrävning med mörkare fyllning skönjas. Stenpackningen låg i två – tre skikt i en ca 2,15 x 0,8 m (N-S) stor och 0,4 m djup nedgrävning vars fyllning i övrigt utgjordes av lera.

I nedgrävningens botten låg skelettet efter en äldre vuxen individ (ost. kvinna?). Skelettet låg på rygg med huvudet mot norr och med armarna utsträckta längs med kroppen. På bäckenpartiet låg ett lieblad av järn (F1). En skära (F2) låg på högra axeln tillsammans med en del av en nål av järn (F3). Vid vänster hand låg en liten omböjd järnten (F4).

En mörkfärgning och organiska rester vid skelettets underben och fötter utgjorde troligen spår efter en träkista/stock.

Fynd:

F1 lie av järn

F2 skära av järn

F3 nål av järn, fragment

F4 järnföremål, fragment

A2 Avfärdad

A3 Skelettgrav

Stensättning? (rest av), stenkista

Anläggningen framträdde som en ca 1,3 x 0,7 m (N-S) stor stenansamling med oklar form. Stenansamlingen som bestod av 0,1 – 0,15 m stora skärviga och skarpkantade stenar, utgör möjligen rester efter en i övrigt bortodlad stensättning.

Under stensättningen framkom en ca 1 x 0,6 m (NNÖ-SSV) stor och 0,25 – 0,3 m djup nedgrävning med ett 50-tal 0,1 – 0,3 m stora skarpkantade, skärviga och eldpåverkade stenar i två skikt. I övrigt bestod fyllningen av lera. På botten av nedgrävningen framkom ett barnskelett. Barnet hade placerats i utsträckt rygggläge med huvudet mot norr.

I fyllningen vid fotändan påträffades två obrända ben (förkomna) liggandes parallellt intill varandra, möjligen resterna av ett stekben. Vid huvudändan, ovanför kraniet, stod en oval hartstättningsring.

Fynd:

Hartstättningsring

Obrända ben, stekben? (förkomna)

A4 Skelettgrav

Stenkista (rest av)

Anläggningen framträdde som en ca 0,8 x 0,5 m (N-S) stor oval stenkrets av 0,1 – 0,25 m stora stenar. I ytan av anläggningen påträffades sentida föremål i form av buteljglas, spik mm (ej tillvaratagna). Anläggningen som undersöktes redan vid förundersökningen, misstänktes utgöra en sentida lämning, möjligen ett stolphål.

Inom stenkretsen fanns en mörkare fyllning än den omgivande leran. Fyllningen utgjordes av något myllig lera och var endast 0,1 meter tjock. Under fyllningen framkom skelettet av ett litet barn, troligen yngre än 2 år gammal (Margareta Boije, Stockholms läns museum, muntligen), liggandes i hockerställning med huvudet åt norr och ansiktet vänt mot öster.

Stenkretsen utgör troligen rester efter en ”stenkista” av samma typ som i anläggningarna A1 och A3 som till stora delar förstörts vid plöjning. Inga fynd påträffades i graven.

A5 Stolphål/grop

Anläggningen som grävdes ut vid förundersökningen framträdde som en mörkfärgning, ca 0,6 m i diameter, med fyra 0,15 – 0,4 m stora stenar synliga i ytan. Anläggningen var ca 0,1 m djup med rundad botten. Fyllningen utgjordes av lera. Inga fynd påträffades.

A6 Stolphål

Anläggningen framträdde som en mörkfärgning med enstaka stenar i ytan. Stolphålet var 0,4 x 0,3 m (V-Ö) stort och 0,13 m djupt och var skott med 0,1 – 0,2 m stora stenar. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med inslag av sot, kol och bränd lera. Inga fynd påträffades.

A7 Stolphålsbotten?

Lämningen framträdde som en sotfläck med bränd lera, ca 0,15 m i diameter. Anläggningen? vars begränsning i profil var diffus, var ca 0,03 m djup och fyllningen utgjordes av lera med stänk av kol och bränd lera samt enstaka småstenar (0,03 m stora). Inga fynd påträffades.

A8 - A9 Avfärdade

A10 Stolphål/grop

Anläggningen framträdde som en diffus mörkfärgning, ca 0,5 x 0,35 m (NV-SÖ) stor, med fyra 0,15 – 0,3 m stora stenar i ytan. Anläggningen var 0,22 m djup med oregelbunden botten. Fyllningen utgjordes något myllig lera med enstaka inslag av kol och bränd lera. Inga fynd påträffades.

A11 Avfärdad

A12 Stolphål med stenskoning

Anläggningen framträdde som en diffus mörkfärgning, ca 0,35 m i diameter, med enstaka 0,05 – 0,1 m stora stenar i ytan. Vid undersökningen framträdde en ca 0,75 x 0,35 m stor och 0,46 m djup nedgrävning med oregelbunden botten. Fyllningen utgjordes av lera med enstaka sot, kol, bränd lera och skörbrända stenar (0,1 – 0,15 m stora). Centralt i anläggningen fanns en koncentration av kol och bränd lera, ca 0,2 m i diameter och 0,2 m djup, troligen från en nedbrunnen stolpe. Inga fynd påträffades.

A13 Härd

Anläggningen var ca 0,45 m i diameter och 0,06 m djup med skålad botten. Fyllningen utgjordes av sotig lera med rikligt med kol och flis av skörbränd sten. Inga fynd påträffades.

A14 Stolphål

Anläggningen framträdde som en ca 0,2 m stor fläck med bränd lera och lerklining omgiven av tre 0,15 – 0,25 m stora stenar. Vid undersökningen framträdde en nedgrävning, ca 0,45 m i diameter och 0,45 m djup. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med enstaka kolstänk. Koncentrationen av bränd lera som var ca 0,16 m djup tyder på att stolpen har brunnit. Av stenskoningen att döma har stolpen varit omkring 0,1 m i diameter, Inga fynd påträffades.

A15 Lager

Lager, ca 2 x 2 m stort och 0,05 – 0,2 m tjockt, av sot, kol och bränd lera som många gånger hade karaktären av tegel. Vid förundersökningen grävdes en meterstor provruta i lagret. Inga fynd framkom. Möjligen sentida avsatt lager eller dumpmassor.

A16 Brandgrav (?) med stolpmarkering

Anläggningen framträdde som en sotfläck med bränd lera, ca 0,4 x 0,35 m (N-S) stor. Vid undersökningen framkom ett stenskott stolphål. Nedgrävningen var ca 0,6 m i diameter och 0,3 m djup med oregelbunden botten. Fyllningen utgjordes av lera.

Centralt i nedgrävningen, från ytan till botten, fanns spår efter en nedbrunnen stolpe, ca 0,1 m i diameter, i form av kol och bränd lera. Ytligt i anläggningen påträffades två keramikfragment och enstaka brända ben. De brända benfragmenten har inte kunnat bestämmas varför tolkning av anläggningen som en grav är osäker, men då anläggningen är mycket lik anläggningen A19 (se nedan) förefaller tolkningen inte orimligt.

Fynd:

Keramikfragment

A17 Avfärdad

A18 Urnebrandgrop

Anläggningen framträdde som en mörkfärgning med oklar begränsning, ca 0,35 m i diameter, med sot, kol, keramik och brända ben i ytan. I norra kanten låg också en bit tegel. Vid undersökningen framkom en otydlig nedgrävning, ca 0,7 m i diameter och 0,1 m djup, vars norra del hade skadats av ett äldre schakt. Centralt i nedgrävningen stod en keramikkarlsbotten omgiven av sot, kol och brända ben. I kärlet påträffades delar av kärlväggarna liggandes ovanpå de brända benen. I kärlet låg också en skära och en syl av järn.

Med all sannolikhet är denna anläggning identisk med den anläggning som Arkeologikonsult AB påträffade vid utredningen av området 1991 (se Elgh & Lekberg 1991).

Fynd:

Keramikkärl (gravurna)

Skära av järn

Syl av järn

A19 Brandgrav med stolpmarkering

Anläggningen framträdde som en mörkfärgning, ca 0,4 m i diameter, med ett fåtal mindre stenar (0,05 – 0,12 m stora), keramik och kolstänk synliga i ytan. Efter rensning var mörkfärgningen ca 0,5 x 0,35 m (NÖ-SV) stor och centralt i denna framkom ett ca 0,3 x 0,25 m stort område med sot, kol, bränd lera, keramik och brända ben. Sotfläcken visade sig utgöra lämningarna efter en brunnen stolpe. Stolpen som varit ca 0,2 m i diameter, hade placerats i en ca 0,37 x 0,28 m stor och 0,3 m djup nedgrävning. Fyllningen i nedgrävningen utgjordes av lera och i denna påträffades enstaka keramikfragment. I brandresterna/färgningen efter stolpen framkom fler keramikfragment, brända benfragment och en syl av ben, som även den var bränd. Anläggningen tolkas som en brandgrav markerad med en rest trästolpe.

Fynd:

Keramikfragment

Syl av ben

A20 Stolphål

Anläggningen framträdde som en mörkfärgning, ca 0,45 m i diameter, med fyra 0,1 – 0,25 m stora stenar och enstaka bränd lera synliga i ytan. Stolphålet var 0,28 m djupt med rundad botten. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med inslag av sot, kol och bränd lera. Inga fynd påträffades.

A21 Stolphålsbotten?

Anläggningen framträdde som en koncentration av sot, kol och bränd lera, ca 0,36 m i diameter och ca 0,07 m djup. Inga fynd påträffades.

A22 Stolphål

Anläggningen framträdde som en diffus mörkfärgning, ca 0,28 x 0,25 m (N-S) stor, med fyra 0,05 – 0,1 m stora skärviga/skörbrända stenar och enstaka bränd lera i ytan. Stolphålet var 0,27 m djupt och hade spetsig botten. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med inslag av sot, kol och bränd lera. Inga fynd påträffades.

A23 – A25 Avfärdade

A26 Stolphål

Anläggningen framträdde som en svag mörkfärgning, ca 0,5 m i diameter, med enstaka 0,15 – 0,25 m stora stenar, kolstänk och bränd lera i ytan (planritning saknas). Vid undersökningen visade sig stolphålet vara 0,45 x 0,4 m (NV-SÖ) stort och 0,45 m djupt med spetsad botten. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med rikligt inslag av kolstänk och bränd lera. Stenskoningen bestod av 0,05 – 0,4 m stora stenar. Inga fynd påträffades.

A27 Stolphål

Anläggningen framträdde som en svag mörkfärgning med en ca 0,2 m stor sten i ytan. Vid undersökningen framkom ett stolphål, ca 0,4 m i diameter och 0,4 m djupt med spetsad botten. Fyllningen utgjordes av något myllig lera med enstaka kolstänk och bränd lera. Stenskoningen bestod av 0,05 – 0,2 m stora stenar. Inga fynd påträffades.

A28 Utgåår, se A15

A29 – A36 Avfärdade

A37 Nedgrävning

Anläggningen iaktogs inte vid avschaktningen av undersökningsytan utan framträdde först efter en regnskur som en ca 1,65 x 0,2 – 0,5 m (NNÖ-SSV) stor oregelbunden mörkfärgning mot den omgivande ljusare lera. Mörkfärgningen, som utgjordes av ett 0,05 – 0,1 m tjockt lager lera, täckte ett 0,01 – 0,03 m tjockt lager av ljusare sandig lera med ungefär samma utsträckning som det mörkare lagret. De två lagren täckte delvis en ca 1,65 x 0,8 – 0,9 m stor och 0,1 – 0,15 m djup nedgrävning. Fyllningen i nedgrävningen utgjordes av lera. Inga fynd påträffades i nedgrävningen eller de ovanliggande lagren. Troligen utgör nedgrävningen en äldre schaktbotten från någon av de tidigare utredningarna av området.

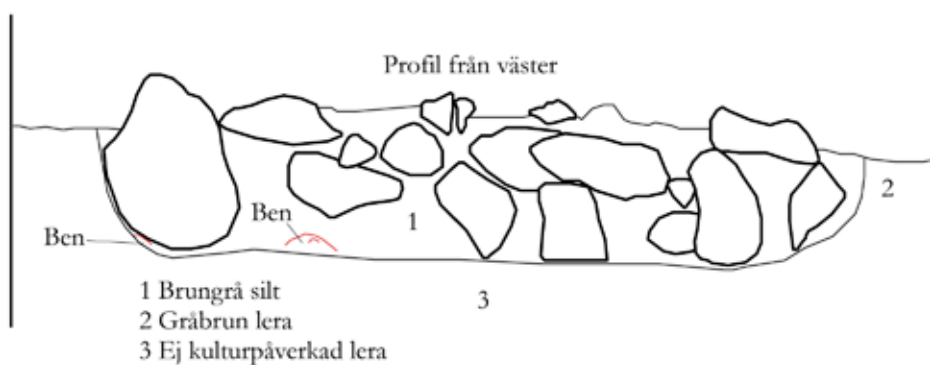
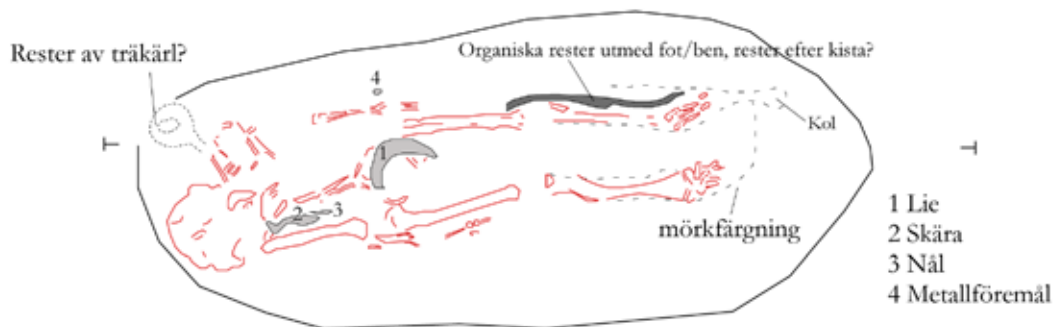
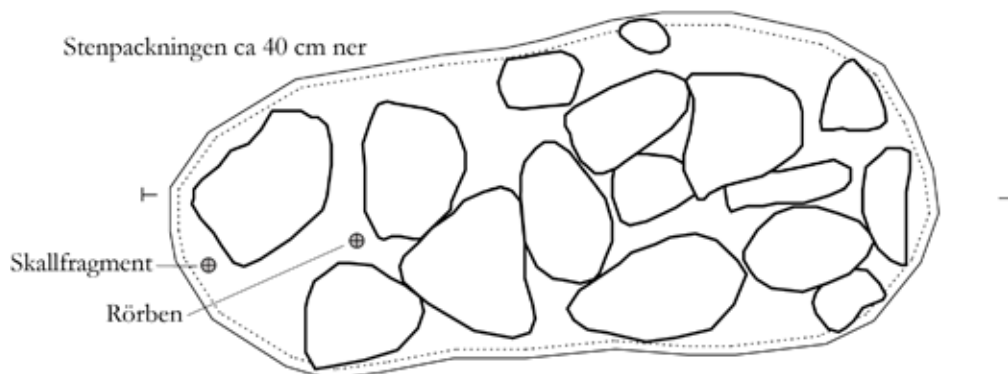
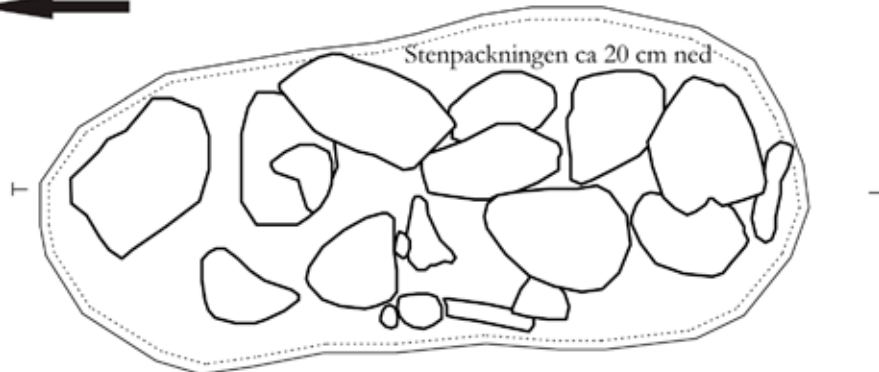
A38 Dike, ej inmätt

Diket framträdde som en långsträckt mörkfärgning, >12 x 0,6 m (V-Ö) stor. Vid provgrävning visade sig diket var 0,35 m djupt. Fyllningen utgjordes av lera och mindre stenar i vilken också buteljglas och tegel påträffades (ej tillvaratagna).

Bilaga 5. Planer och profiler

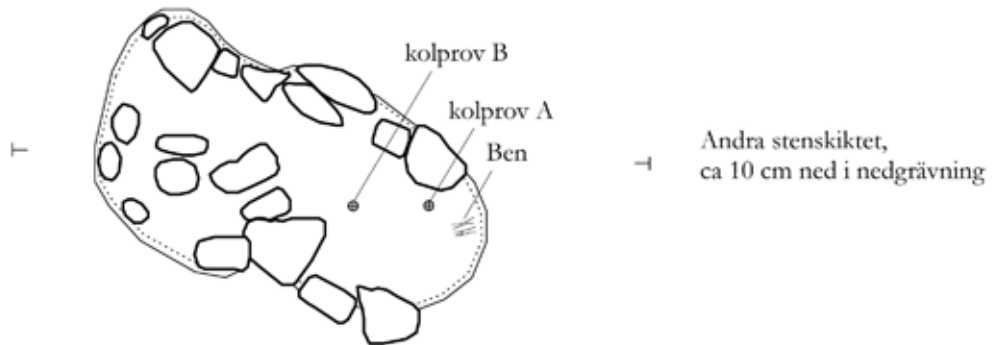
A1 skala 1:20

A3. skala 1:20

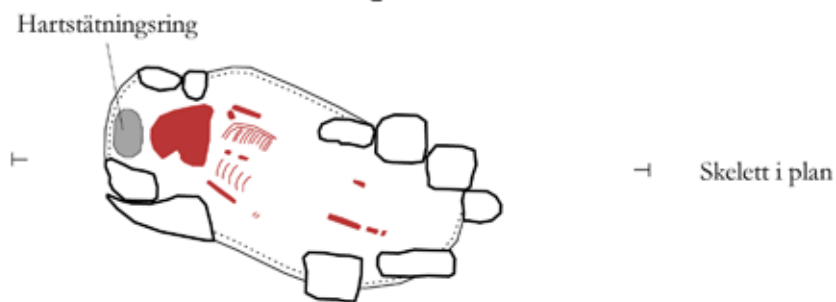
Första stenlagret efter avbaning

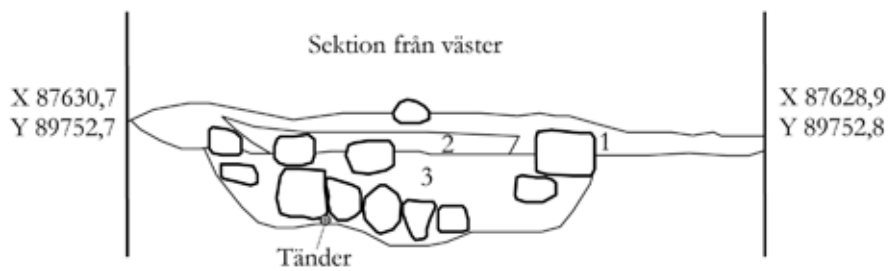
Andra stensiktet,
ca 10 cm ned i nedgrävning

Tredje stensiktet,
ca 20 cm ner i nedgrävningen

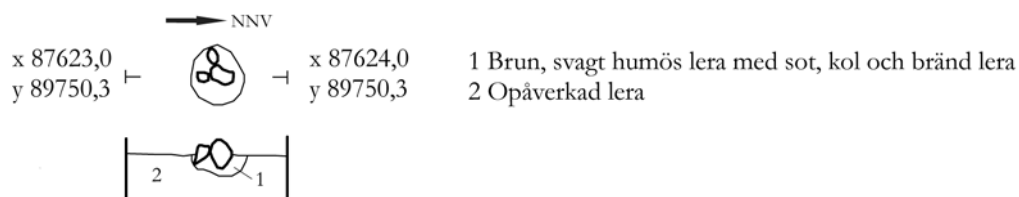

Skelett i plan

- 1 Mellanbrun lera, skärviga och skarpkantade stenar, enstkainslag av kol och bränd lera.
- 2 Kompakt mellanbrun lera, skärviga och skarpkantade stenar, enstaka inslag av bränd lera och kol.
- 3 Mörkbrun humös lera med inslag av kol och bränd lera samt sten.

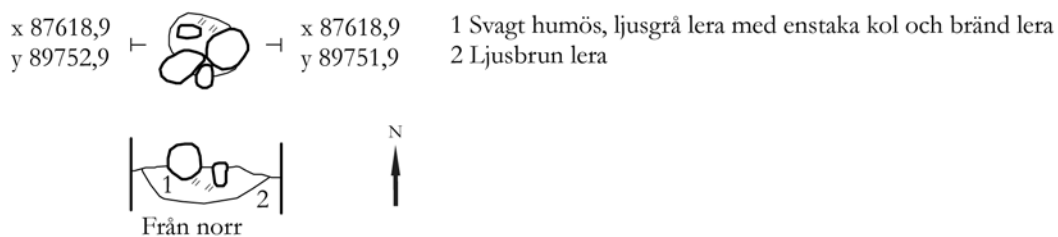
A6, skala 1:50

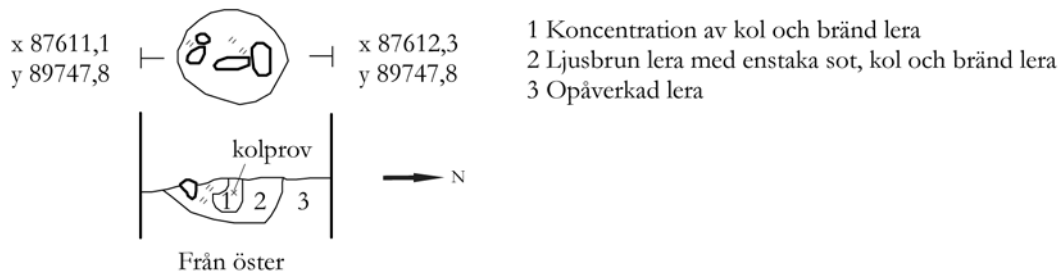
A7, skala 1:50

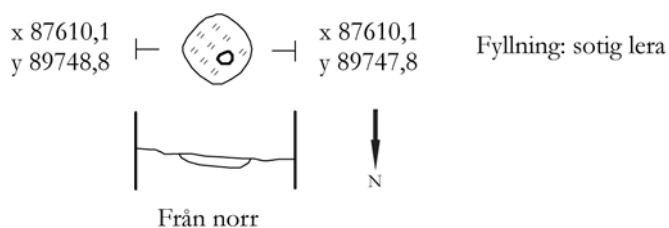
A10, skala 1:50

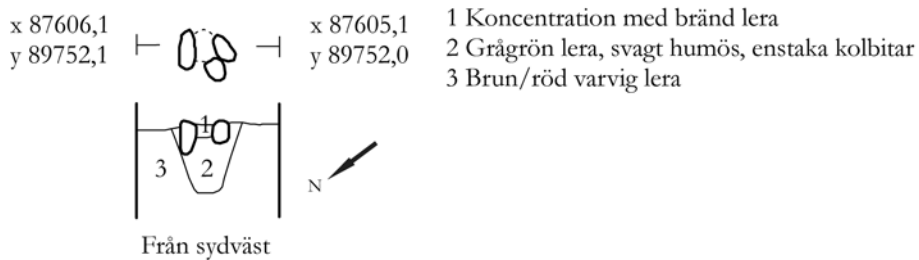
A12, skala 1:50

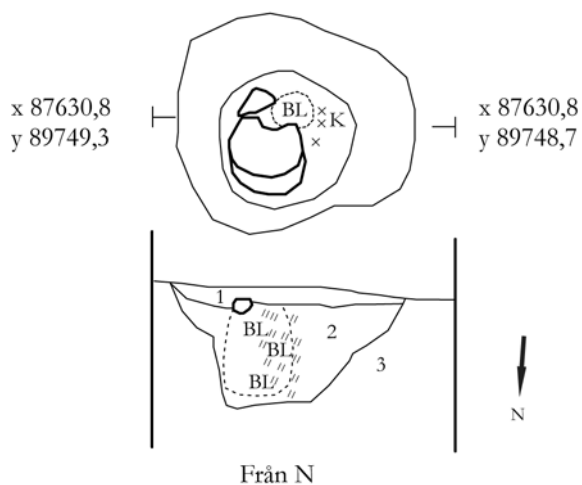
A13, skala 1:50

A14, skala 1:50

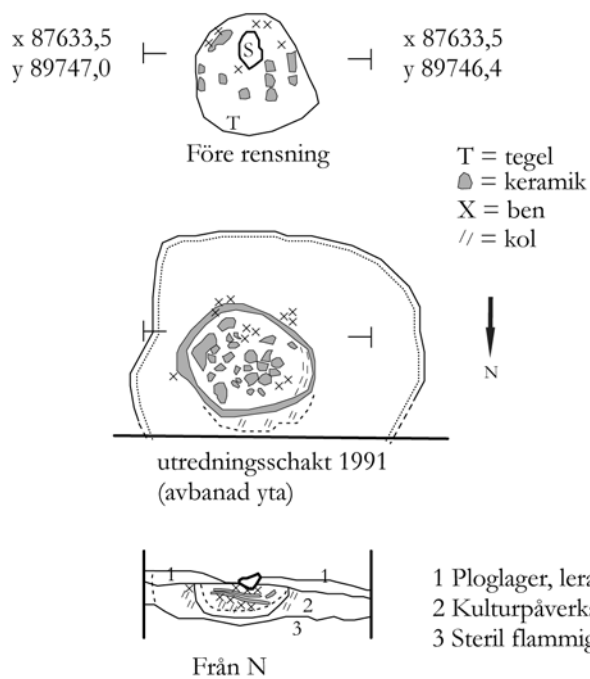
A16, skala 1:20

- 1 Kulturlager med kol, br ben och br lera och keramik
- 2 Mörkbrun lera med spår efter stolpe (mycket kol och br lera)
- 3 Opåverkad flammig lera

BL = bränd lera
K = bränd lera
X = ben
// = kol

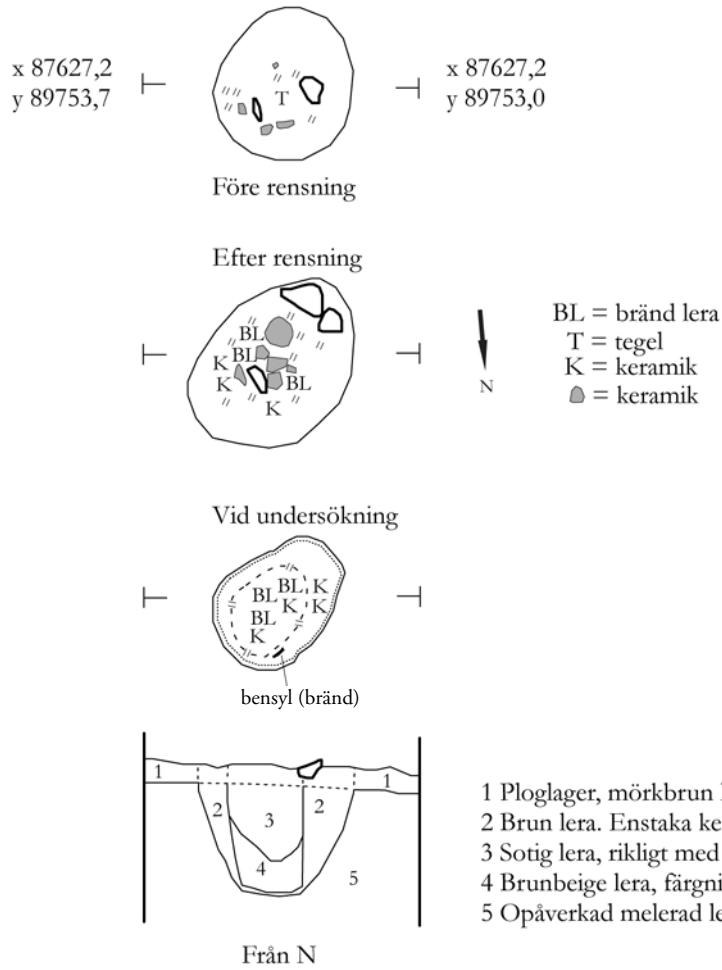
A18, skala 1:20

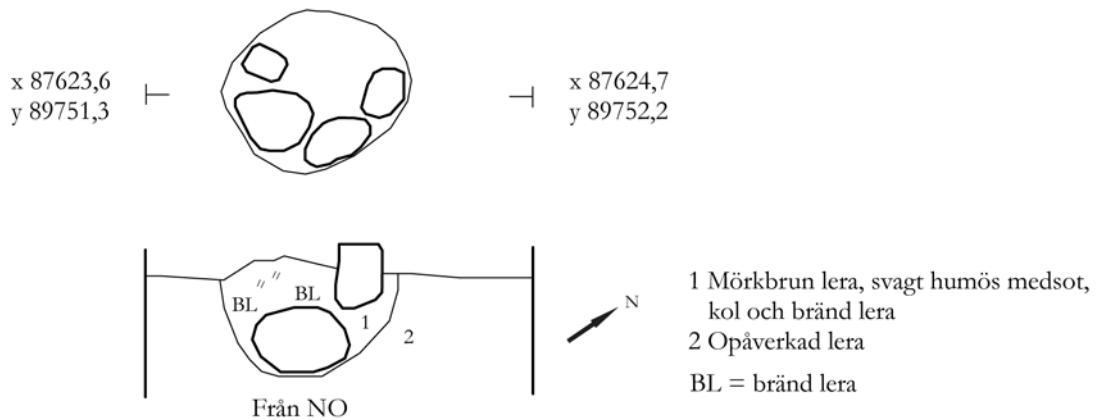
T = tegel
● = keramik
X = ben
// = kol

- 1 Ploglager, lera med enstaka br. lera och tegel
- 2 Kulturpåverkad lera, med sot och br ben intill kärlet
- 3 Steril flammig lera

A19, skala 1:20

A20, skala 1:20

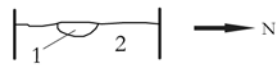

A21, skala 1:50

x 87624,3
y 89749,5

x 87625,3
y 89749,5

Från O

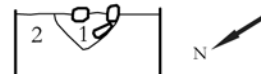
1 Mörkbrun lera, rikligt med sot, kol och br lera
2 Opåverkad lera

A22, skala 1:50

x 87621,5
y 89757,6

x 87620,7
y 89756,9

Från NV

1 Mörkbrun lera, med sot, kol och br lera
2 Opåverkad lera

A26, skala 1:50

x 87605,1
y 89750,0

x 87605,7
y 89749,4

Från NO

1 Gråbrun lera, med kol och br lera
2 Opåverkad lera

A27, skala 1:50

x 87602,0
y 89 750,3

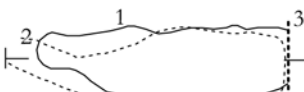
x 87601,5
y 89749,6

1 Grå lera, svagt humös, enstaka kol och br lera
2 Röd/brun varvig lera

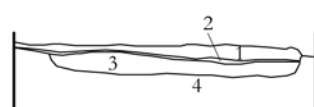
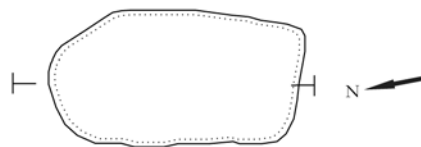
A37, skala 1:50

x 87614,4
y 89751,9

x 87612,6
y 89751,5

1 Mörkfärgning synlig i ytan
2 Beige sandig lera
3 Förundersökningsschakt

Från V

1 Svartbrun lera
2 Beige något sandig lera
3 Gråbrun lera
4 Röd-gråflammig lera

Bilaga 6. Fyndlista

ID	Anl	Sakord	Material	Antal	Vikt	Längd	Bredd	Övrigt
1	1	Bränd lera	Bränd lera	2	0,7			Ytligt
2	3	Bränd lera	Bränd lera	2	1,7			I fyllningen
3	10	Bränd lera	Bränd lera	2	0,8			
4	14	Lerklining	Bränd lera	5	14,3			
5	14	Bränd lera	Bränd lera	2	5,5			Lerklining?
6	14	Bränd lera	Bränd lera	14	28,3			Lerklining?
7	14	Bränd lera	Bränd lera	65	48,0			
8	14	Bränd lera	Bränd lera	4	1,4			
9	16	Keramikfragment	Keramik	2	2,3			
10	18	Keramikfragment	Keramik	93	519,8			Buk- och mynningsbitar
11	18	Keramikfragment	Keramik	49	197,0			Buk- och mynningsbitar
12	18	Keramikfragment	Keramik	36	162,4			
13	18	Keramikfragment	Keramik	318	762,2			
14	19	Keramikfragment	Keramik	133	460,7			Buk och mynningsbitar
15	19	Syl	Ben	1	2,2	62	7	Tresidigt tvärsnitt
16	19	Keramikfragment	Keramik	3	15,1			Påträffade ca 1 meter väster om A19
17	19	Sintrad lera	Bränd lera	12	10,0			
18	20	Lerklining	Bränd lera	1	3,4			
19	21	Bränd lera	Bränd lera	3	8,1			
20	22	Bränd lera	Bränd lera	8	6,3			
21	3	Hartstättningsring	Harts	39	29,2	150	100	Oval, Granlunds typ A
22		Bränd lera	Bränd lera	1	1,4			Lösfynd
23	1	Lie	Järn	9		?	46	Bladets längd har inte kunnat avgöras pga av fragmentering.
24	1	Skära	Järn	1	19,4	80	12	Skära med en fastsittande nit i tången. Till fyndet hör också en lös nit. Längden avser bladets längd längs en rät linje mellan spetsen och tången.
25	1	Nål	Järn	1	0,9	38	2	
26	1	Järnfragment	Järn	1	0,7	17		Smal järnten omböjd till ögla.
27	18	Skära	Järn	1	54,5	100	20	En fastsittande nit i tången. Längden avser bladets längd längs en rät linje mellan spetsen och tången.
28	18	Syl	Järn	2	4,6	>100	3 / 4x3	Sylens spets saknas och tången är avbruten i två delar.

Bilaga 7. Osteologisk analys

Av *Tove Björk*

Inledning

Benmaterialet från fyndlokalen Kyrkbyn i Järfälla består av både bränt och obränt ben från sammanlagt sju anläggningar. Tre anläggningar A1, A3 och A4 är skelettgravar. Anläggning A18 är en urnebrandgrop, A16 och A19 brandgravar av oklar typ och A23 en avfärdad anläggning där små fragment av obränt ben påträffades. Skelettgraven A4 undersöktes redan under förundersökningen och omfattas inte av analysen. Den gravlagde i A4 utgjordes dock av ett barn (Infans I), troligen under två år gammal (muntligen Margareta Boije, Stockholms läns museum).

Målsättning och metod

Målsättningen med den osteologiska analysen av materialet från Kyrkbyn i Järfälla har varit att från materialen få fram art/arter, kön och ålder på respektive individ. Intressant var också att ta reda på hur hälsotillståndet såg ut innan döden.

Det obrända materialet i skelettgravarna A1 och A3 har inte vägts, utan enbart analyserats i syfte att göra en köns- och åldersbedömning. Det brända materialet har vägts, analyserats och då det varit väldigt fragmentariskt har också en fragmenteringsgrad räknats fram. Metoden har tillämpats genom att räkna antal fragment/10 g. Mängden identifierat bränt benmaterial har angetts i viktprocent. Vad gäller kvantifieringen av materialet har MNI (minsta antal individer) och NISP (antal identifierade benelement) använts för att man skall få en uppfattning om fragmenteringsgraden av olika skelettelement samt även tafonomiska effekters eventuella inverkan på materialet.

Åldersbestämning

Vid åldersbedömning av barnskelett är det betydligt större chans att göra en säkrare bedömning och komma närmre den biologiska åldern än då man bedömer ett skelett från en vuxen individ. Detta beroende på att skelettet utvecklas fram till ett fullvuxet exemplar under en relativt kort period och det som sker därefter är en nedbrytning av organismen under påverkan av flera faktorer under en längre period. Tändernas frambrott och utveckling från mjölktaand till permanent är ett bra ålderskriterium (Ubelaker 1989). Därefter utsätts tänderna för konstant slitage som också är en bra åldersindikator (Brothwell 1981). Emellertid bör man även tänka på att födans sammansättning är en viktig faktor som påverkar graden av slitage.

Med ökad ålder och slitage på kroppen uppstår förslitningsskador på lederna i extremiteterna och i ryggraden. Då sådana har konstaterats har dessa använts som ytterligare indicium på hög ålder.

De åldersgrupper som har använts vid analysen är (efter Sjökvold 1978);

Infant, spädbarn (-1 år)

Infans I (0-7 år)

Infans II (5-14 år)

Juvenilis (10-24 år)
Adultus (18-44 år)
Maturus (35-64 år)
Senilis (50-79 år)
Adult (Omfattar grupperna Adultus, Maturus, Senilis)

Könsbestämning

Vid könsbedömning av vuxna individer är det främst olika delar av kraniet samt bäckenet som studeras. Även mätningar av de långa rörbenen är bra indikatorer samt studiet av muskelfästen. Könsbedömning av barnskelett är svårt då inga egentliga kriterier för detta finns. Det är först när individen når puberteten som skillnaderna mellan könen allt mer börjar synas i skelettmaterialet.

På kraniet med underkäken finns fler morfologiska könskriterier som används. *Angulus mandibulae* (käkbenets vinkel), *margo supra orbitalis* (ögonhålans kant som hos mannen är mer avrundad och vassare hos kvinnan) och *processus mastoideus* (en knöl bakom örat). På bäckenet har de klassiska kriterierna använts för att bedöma könet hos den vuxna individen. Det manliga bäckenet har en trång U-formad inskränning *incisura ischiadica major*, medan kvinnan har en mer öppen V-formad inskränning. Under *facies auricularis* på bäckenet finns ibland en skåra, *sulcus preauricularis* som är vanligare hos kvinnor än hos män. (Standards 1994). Skåran kan förekomma även på manligt material men är då kortare.

Sjukliga förändringar och andra avvikelser

På skelettmaterialet från Kyrkbyn i Järfälla har endast sjukliga förändringar kunnat konstateras på det obrända vuxna skelettet i anläggning A1. De flesta av dessa förändringar är sannolikt åldersrelaterade.

Resultat

Utöver det mänskliga benmaterialet har endast ett fragment från häst (*Equus caballus*) konstaterats på fyndlokalen Kyrkbyn, Järfälla. Benfragmentet som framkom i en brandgrav (A19) var bearbetat och är troligen en syl.

Skelettgravarna

Skelettgrav A1 låg i NNV-SSÖ riktning och bestod av en stenkista cirka 2 x 0,80 meter stor. Stenarna i konstruktionen var upp till 0,40 x 0,40 x 0,30 meter stora. Skelettet påträffades vid cirka 0,40 meters djup och stenarna hade mer eller mindre krossat det. Individen i graven låg på rygg med hjässan mot norr och ansiktet, som var krossat, mot väst. Armar och ben var utsträckta.

Det påträffades även en del fynd i graven som påverkat benens bevaringsgrad negativt. Ett lieblad placerad på bäckenet hade rostet och lett till att stora delar av bäckenet färgats rött av järnoxider samt bidragit till att benet lösts upp i mindre beståndsdelar. En skåra placerad invid höger överarm hade också rostet och smulat sönder revbenen under. Inget ben i skelettet var intakt och när det lyftes föll större bitar sönder i mindre.

Individen i gravkonstruktion A1 har bedömts vara mellan 50 och 60 år, (Maturus eller Senilis).

Bedömningen är gjord efter slitaget på individens tänder samt alla de förändringar som påträffades på individens ryggrad, ett fotrotsben, höger överarmsben och ledytan (*surface auricularis*) på bäckenet.

Individen i A1 hade hyfsat god tandstatus för sin ålder. Inte mycket karies och inte mycket tandsten. Endast en snedsliten molar i underkäken hade ett kariesangrepp ner mot tandhalsen och messialt. Tandsten i mindre omfattning förekom på några av de främre tänderna. Emellertid var tänderna rejält snedslitna och på flera av dem återstod endast rötterna. Snedslitning av tänderna indikerar hög ålder men ett snett bett kan också vara en orsak.

Många års hårt arbete sätter spår på kroppen vilket kunnat konstateras på individen i A1. På en av lumbalkotorna fanns *Ligamenta flava*, ett taggigt utskott som bildas vid onormal påfrestning av ryggen. Det finns också osteofytbildningar på fler av kotorna. Andra nackkotan (*Axis*) hade osteofytbildning på *facies articularis anterior* samt även eburnation vilket också första nackkotan (*Atlas*) hade på *fovea dentis*. Brosket mellan kotorna har slitits ner vilket lett till att benen gnidits mot varandra vilket sannolikt gjort ont. På en *phalanges III* på en av fötterna fanns också osteofyter distalt. Höger underarmsben (*Ulna*) var lite urgröpt och porig proximalt samt hade osteofytbildning på *processus coronoideus*. Ett fragmentariskt fotrotsben hade också tydliga spår av eburnation.

Bäckenet har ledytor, *facies auricularis* som kan studeras ur ålderssynvinkel då strukturen på ytan förändras med åren. *Facies auricularis* på individen i A1 har en något porig struktur i ytans mitt för att mot utkanterna fortfarande vara ganska tät. Denna strukturs utseende ger en ålder av 59 år (Standards 1994:31).

Mätningar av långa rörben för att få en könsbedömning har inte kunnat utföras då benen var alltför fragmentariska. Andra könsindikatorer på skelettet har varit kraniet med käken där en utstående vinkel på *angulus mandibulae* indikerade man? Ögonhålans övre kant, *margo supraorbitalis* var tunn och vass vilket indikerade kvinna. Bakom örat sitter en knöl, *processus mastoideus* vilken var liten men hängande vilket gav kvinna?

Bäckenet hade vissa delar bevarade som gick att analysera. Under ytan *facies auricularis* fanns en tydlig men smal skåra, *sulcus preauricularis*. Denna skåra är vanligare hos kvinnor än män (Standards 1994:18). Inskärningen *incisura ischiadica major* var något fragmentarisk, men vinkeln var ändå rejält vid vilket ger karaktären av ett mer kvinnligt bäcken än ett manligt.

I skelettgrav A3 låg ett barn. Graven bestod även här av en stenkista, och låg i N-S riktning. Barnskelettet var inte intakt. Flera ben var ordentligt fragmentariska. Unga individers ben består av mer porös benvävnad än vuxna individers vilket medför sämre bevaringsförmåga. Vid åldersbedömning av barnskelett är det i första hand tandframbrottet hos barnet som studeras. I underkäken hade framtänderna brutit fram och även m1. Däremot hade inte hörntänderna kommit vilket ger en ålder av 18 månader +/- 6 månader (Ubelaker 1989). Åldersbedömningen placerar barnet i kategori Infans I (0-7 år).

I anläggning A23 påträffades endast några små obrända benfragment som inte kunde bedömas till vare sig människa eller djur. Inte heller vågen gav något utslag vid vägning.

Det brända benmaterialet

På fyndlokalen fanns också en urnebrandgrop (A18) och två brandgravar av oklar typ (A16 och A19). Det brända benmaterialet var emellanåt väldigt fragmentariskt.

I anläggning A18 som bestod av 300,2 g bränt benmaterial har 166 g bedömts komma från människa vilket utgör cirka 53 % av det genomgångna materialet. Vad gäller åldersbedömningen av det mänskliga benmaterialet så påträffades bl.a. två tandrötter från sannolikt M1 eller M2 från underkäken. M1 är färdigframbruten vid cirka 10 år +/- 30 månader och M2 vid cirka 15 år +/- 36 månader (Ubelaker 1989). Individen har med säkerhet hunnit fylla 10 år, men är sannolikt äldre. Det oidentifierade materialet i anläggning A18 bestod av 134,2 g bränt ben som hade en fragmenteringsgrad på cirka 30 fragment/10 g.

I anläggning A19 som bestod av 2,6 g bränt benmaterial har 0,2 g bedömts komma från människa vilket utgör 8 % av det genomgångna materialet. Någon åldersbedömning av fragmenten var inte möjlig. I anläggningen påträffades också en bearbetat *metapod* eller ett s.k. stiletben från häst. Benet vägde 2,2 g. Totala mängden identifierat material blir därmed 92 %. Det oidentifierade materialet utgörs av ett fragment.

I anläggning A16 påträffades endast två stycken brända benfragment som tillsammans vägde 0,1 g. Materialet gick ej att identifiera till vare sig människa eller djur.

Slutord

Benmaterialet från Kyrkbyn bestod av både bränt och obränt ben. I skelettgravarna A1 och A3 påträffades inga andra arter än människa. Den osteologiska analysen av individen i graven A1 ger en äldre individ, mellan 50 och 60 år (maturus eller senilis). Individen som möjligen kan könsbedömas till mer kvinnlig än manlig har sannolikt arbetat hårt med kroppen hela livet vilket syntes på ryggrad, fötter och höger arm. Ryggraden hade fler olika slitagespår efter hårt arbete eller onormal belastning. Tandstatusen var god med tanke på individens ålder. Emellertid var i stort sett samtliga tänder rejält snedslitna vilket indikerar hög ålder och/eller möjligen ett snett bitt.

Graven A3 innehöll ett barnskelett. Benen var väldigt fragmentariska och föll vid lyft sönder i mindre delar. I underkäken hade framtänderna brutit fram och även M1. Däremot hade inte hörntänderna brutit fram vilket ger en ålder av 18 månader +/- 6 månader. Detta placerar barnet i ålderskategori Infans I (0-7 år).

Benfragmenten i anläggning A23 kunde inte bedömas till vare sig människa eller djur.

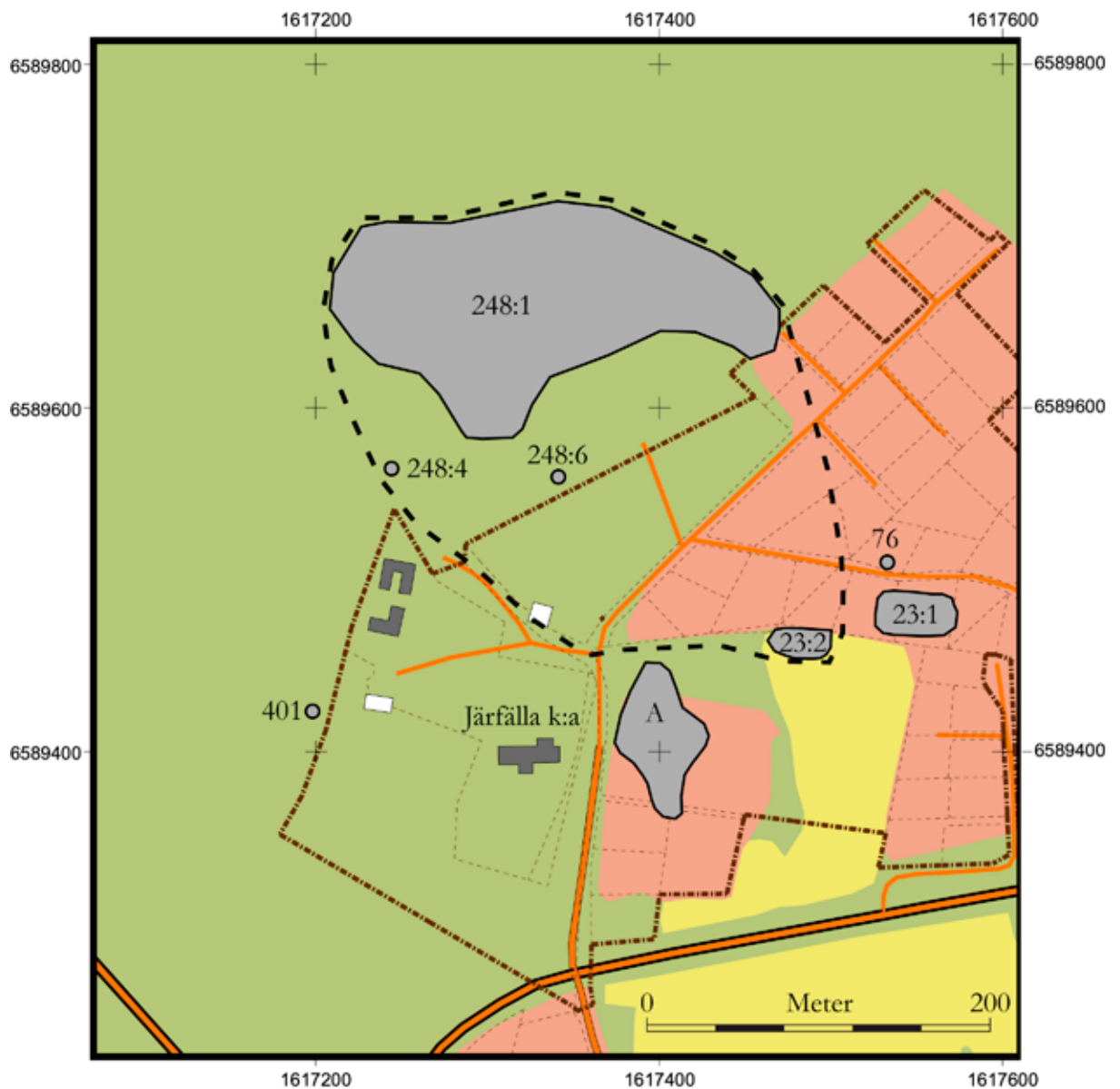
Endast två olika arter från en av brandgravarna har kunnat identifieras. Dessa är människa och häst vilka kom i anläggning A19. *Metapoden* från häst var bearbetad och troligen en syl. Benen från människa bestod av kraniefragment som inte kunde köns- eller åldersbedömas. Från brandgraven A18 påträffades förutom kraniefragment med *diploë* också två tandrötter från antingen Molar 1 eller Molar 2. Individen har fyllt 10 år, men kan vara äldre. Benfragmenten från brandgraven A16 kunde inte bedömas till vare sig människa eller djur.

Referenser

- Brothwell, D. R. 1981. *Digging up bones*. British Museum, Natural History.
- Sjövold, T. 1978. Inference concerning the age distribution of skeletal populations and some consequences for paleodemography. *Anthrop. KÖZL* 22, 99-117.
- Standards* 1994. For data collection from human skeletal remains. Ed. Buikstra J. E and Ubelaker D.H. Arkansas archaeological survey research series no.44.
- Ubelaker, D.H. 1989. *Human Skeletal Remains*. 2nd ed. Taraxacum Press. Washington, D.C.

Bilaga 8.

Gravfältets ursprungliga utbredning - rekonstruktionsförslag,
skala 1:4000. Koordinatsystem: Rikets

- RAÄ 23:1** Gravfält. Undersökt och borttaget 1958 resp. 1960 (ATA 5651/58, 7294/61)
Järvafältets fornlämningar Nr 47. Datering: yngre järnålder (Modin et al 1986:85f).
- RAÄ 23:2** Gravfält. Påträffat vid sökschaktning i samband med arkeologisk utredning 1991 (Elgh & Lekberg 1991). Undersökt och borttaget 2004. Datering: förromersk - romersk järnålder.
- RAÄ 76** Stensättning. Undersökt och borttagen 1984 (Olsson 1984). Ursprungligen del av RAÄ 23:1/Järvafältets fornlämningar nr 47. Datering: yngre järnålder (Modin et al 1986:85f).
- RAÄ 248:1** Gravfält. Undersökt och borttaget 1934-35 resp. 1937 (Holmqvist 1956, ATA 4644/37).
Datering: romersk järnålder (Holmqvist 1956:45).
- RAÄ 248:4** Uppgift om hög eller stensättning med rest sten (FMR)
- RAÄ 248:6** Stensättning? Påträffad vid sökschaktning i samband med arkeologisk utredning (Elgh & Lekberg 1991).
- RAÄ 401** Stensättning? Påträffad vid arkeologisk utredning 1991 (Elgh & Lekberg 1991).
- A** Område med röjningsrösen (gravar?) enligt storskifteskarta från 1748 (LMS A48-2:1)